

1. Cum și când a apărut arta?

Arta, chiar și cea naivă, trebuie neaparat să fie un produs conștientizat al spiritului, altfel spus totalitatea formelor de manifestare și conștientizare ale sensibilității umane inteligentă și creatoare.

Forțele spiritului, în permanenta lor tentativă de căutare a absolutului și de reprezentare sensibilă a concretului, se materializează în acele forme specifice cunoscute sub numele de creații artistice. Însă creațiile artistice nu sunt lucruri în sine. Misiunea lor, implicit misiunea artei și a artistului, este pe de-o parte de-a bucura și înnobila sufletul consumatorului de artă, pe de altă parte de-a intra în patrimoniul universal ca izvor de apă vie, mereu pur și dătător de puteri creatoare.

Rădăcinile artei sunt înfipite în negura vremurilor, când omul dobândește conștiința eului prin forța rațiunii și prin nevoia tot mai presantă de frumos. Și astfel, în negura vremurilor, negura minții se destrăma!

Negreșit că practicile religioase cărora omul le-a dat un lung și greu tribut (de pildă, jertfele umane cerute de Moloh, ori de nesățioșii zei azteci), au și meritul de-a fi îndrumat pașii proaspătului biped pe terenul virgin al artei.

Putem oare să ne închipuim ritualurile omului primitiv (ceva foarte asemănător cu cele ale șamanilor și ale magilor africani ori polinezieni), lipsite de aspectul decorativ al țopăielilor și urlitelor, ce se vroiau dans și muzică? Căci, în mod sigur *homo ludens* l-a precedat și apoi a coexistat cu *homo sapiens* ...

„Dar”, se poate obiecta, „de ce să ne oprim la neîndemânatecul om primitiv, când păsările, de exemplu, se zbenguie și cântă incomparabil mai armonios?!”

Așa este, numai că în timp ce celelalte viețuitoare sunt conduse în hârjoneala lor de instincte, omul, cu toată rudimentaritatea lui, acționa cvasiconștient – își condimenta jertfele aduse forțelor necunoscutului, în dorința sacră și prioritară de-a și le apropia, căci teama de necunoscutul veșnic bănuitor și nemulțumit îl paraliza! De unde și primele forme de adorare și idolatrie, mugurii triumfători ai religiilor de mai târziu: animismul, fetișismul, totemismul, magia și cultul morților.

Însă goliciunea pereților peșterilor și grotelor începuse să-i otrăvească bucuria izbânzilor vânătoarești și militare de peste zi. Scenele rituale și cele de luptă aprigă pentru supraviețuire, trebuiau săpate în stâncă pentru a sta mărturie destoiniciei și vitejiei dobândite în lupta cu necunoscutul, cu dușmanii și – de ce nu? – cu el însuși.

Astfel, acele insinuări de fresce, emoționante dovezi ale zbaterii prometeice a omului primordial (mitul prometeic este cu siguranță cel mai reprezentativ mit al civilizației umane!), se constituie în repere luminoase pe traseul pieptiș al istoriei omului și artei sale.

2. Imită arta realitatea?

Fără-ndoială, natura rămâne inepuizabilul izvor din care se alimentează arta. Din acest motiv, „întreținerea” ei impune o totală înrobire în fața realității? Firește că nu, deși o bună parte a consumatorilor de artă se arată indignați de așa numitele sacrilegii săvârșite de artiștii mai puțin ortodocși în respectul ce-l datorează perfecțiunii naturii, părerea lor nestrămutată fiind aceea că o operă de artă este cu atât mai valoroasă cu cât este mai autentică, adică cu cât imită mai bine

natura.

Pesemne că, vorba unui critic, mulți dintre ei chiar suspină: „De ce nu suntem pe vremea lui Zeuxis, care picta strugurii cu atâta veridicitate, încât păsările păcălite se îmbulzeau să-i ciugulească?!”...

Din păcate, adaug eu, nu suntem nici pe vremea lui Michelangelo, Leonardo și Rafael, nici pe vremea impresioniștilor și a lui Vincent van Gogh, nici măcar pe vremea lui Picasso. Suntem în secolul 21, un secol al mobilității, tranziției și impermanenței, un secol al foamei neostoite de nou și senzațional până la șocant, dar un secol prea puțin dispus la jertfe de tipul aducerii-aminte și al respectului îndelungat.

Vasăzică, redus la rolul de copist, artistul ar fi cu atât mai vrednic de stimă, cu cât ar reproduce mai fidel fragmentul de natură care l-a inspirat. Valoarea creației (carte, tablou, sculptură sau film) ar fi, în această accepțiune, apreciată după puterea ei de iluzionare.

Cauza care-i îndeamnă pe unii consumatori de artă să aibă atari pretenții, este în primul rând nevoia de-a avea un corespondent în realitate. Dacă, de exemplu, pictorul își botează pânza

Bătrân citind

, cel ce-o privește, pornind de la titlu, caută să descopere imaginea unui bătrân, de regulă evlavios, care citește cu osârdie

Biblia

.

Fac precizarea că din cele spuse nu decurge cu necesitate rolul strict sugestionabil al titlului, cât mai ales capacitatea liniar-constructivă a respectivilor iubitori de artă!

În al doilea rând, preferința arborată destul de zgomotos pentru arta clasică (căci – nu-i așa? – Hieronymus Bosch rămâne la fel de incitant și derutant chiar și pentru secolul nostru), prin urmare, această preferință pentru arta clasică, decurge din teama respectivului consumator de-a nu fi antrenat de arta modernă pe niște tărâmurii unde este conștient că se poate rătăci din pricina puținelor repere certe pe care le are la îndemână.

În al treilea rând, poate cu excepția exegeților și, desigur, a snobilor, ceilalți iubitori de frumos se lasă „dijmuiți” de arta care-i precede cu vreo 2-3 generații, ba chiar mai mult. De ce? Deoarece creațiile cu care de bine, de rău ne-am familiarizat între timp nu doar ochiul și urechea, ci și cugetul (firește, cu neprecupețitul aport al criticilor și atotștiutorilor), aceste creații ne sunt infinit mai apropiate de simțire și înțelegere decât acele producții ale artei care de-abia acum încearcă să-și croiască drum spre inimile și cugetele noastre, dar care întâmpină o firească rezistență, fie din cauza convenționalului comod, statornicit de timp și obișnuință în noi, fie din cea a ofensivei unor forme ce au darul să stârnească emoția disconfortului prin lipsa acelor principii și prejudecăți care reprezintă armătura de rezistență a echilibrului și armoniei launtrice.

Pentru operele ce ne comunică secvențe, ori – mai degrabă – aparențe de viață (gen romanele de aventuri sau cele siropos-sentimentale), succesul, dictat de acceptul entuziast al masei de consumatori, este garantat, întrucât: a) suntem înclinați să ne iluzionăm, pentru ca astfel, prin eroii îndrăgiți, taman ca în basme să ni se pară că..., adică să evadăm din cătușele unei vieți banale și plictisitoare, înainte ca aceasta să devină insuportabilă; b) suntem mult mai obișnuiți cu panorama diversificată a vieții, ce lesne ne pricinuieste aleanul și nemulțumirea, decât cu sensurile ilustrate de artist, după ce acesta, el însuși un scârbit de minciunile și ipocriziile semenilor, a degajat respectivele sensuri de zgura vieții, transformându-le în făclii luminoase ale scopului uman.

Creând o operă ce se ridică deasupra acestor aparențe, se cere o convertire a obișnuințelor publicului consumator de artă, altfel spus se cere ca acesta să meargă împreună cu artistul înspre esență. Evident, pentru un asemenea demers este nevoie de acea sensibilitate care se dobândește doar prin neîncetate acumulări culturale...

Însă stabilirea corespondențelor cu realitatea nu-i valabilă pentru toate artele. În arhitectură, de pildă, nu se caută echivalențe din simplul motiv că nu există case naturale. Deci pretenția noastră de a reduce arta la realitate, deja a suferit un eșec. Și nu-i singurul. Când un vas sau o medalie sunt împodobite cu desene stilizate care n-au „rubedenii” în realitate, le acceptăm ca fiind firești. Lucru, de altminteri, valabil pentru toate așa-numitele arte minore: tapiserie, ceramică, arte decorative.

Aceasta însă nu ne îndreptățește să credem că depășind granițele realului, pe loc se plămădește o capodoperă. Artă a oscilat și continuă să oscileze între cele două împărțiri antagonice: realul și irealul (fantasticul).

Dar printr-un tainic simț al echilibrului și armoniei lăuntrice, ea se ferește să depășească anumite limite trasate de bunul simț al esteticului pe care artistul și-l autoimpune, iar receptorul îl așteaptă și-l pretinde.

Căci creațiile artistice sunt opere zămislite de oameni pentru oameni, pentru nevoile lor de frumos și pentru aspirațiile lor înspre mai frumos. Constrânsă la imitație, arta se vulgarizează, după cum dacă navighează doar în apele irealului (literatura științifico-fantastică, de exemplu), aceasta intră în categoria sui-generis de artă anticipativă.

Istoria ne demonstrează că arta autentică niciodată nu se confundă cu realitatea, pentru că în ea se evidențiază contribuția transfiguratoare a artistului, respectiv fantezia încărcată de farmec și inefabil cu care acesta, grație harului cu care a fost înzestrat de Dumnezeu, izbutește să redea în chip cuceritor secvența de viață asupra căreia s-a aplecat.

Cu completarea că operele care se îndepărtează prea mult de realitate, deseori întâmpină rezistența receptorilor consumatori.

3.Cum se apreciază opera de artă?

Citind o carte, privind un tablou ori ascultând acordurile unei melodii, dacă respectivele creații au valoare artistică, simți instinctiv cum emoția te răscolește.

O operă de artă se adresează în egală măsură inimii și minții. Receptarea operei de artă, atât în ceea ce privește latura intelectuală, cât și cea emoțional-estetică (muzica deține un plus de vrajă față de celelalte arte), presupune din partea receptorului o amplă și profundă instruire.

Dar nu cumva pentru receptarea laturii estetice nu avem nevoie de o pregătire specială? Căci după spusele lui Kant, frumosul este ceea ce-ți place fără conceptualizare...Ceea ce vrea să spună că frumosul fără farafastâcuri (o zi luminoasă, un colț de natură, un chip frumos) impresionează toți oamenii, desigur, cu intensități diferite, și că în fața veritabilului frumos vibrează atât sufletul exegetului, cât și cel al neinițiatului sau neinstruitului.

S-ar părea că așa stau lucrurile, dacă nu s-ar ține cont de următoarele două aspecte, care vrând-nevrând invită la conceptualizare după o temeinică instruire:

a)Sfera esteticului a fost lărgită prin asimilarea urâtului, dar nu ca un concept antiestetic, ci ca un mod de expansiune, iradiere și ipostaziere a frumosului interceptat la limitele lui inferioare;

b)Frumosul nu e unic, ci infinit nuanțat și structurat pe multiple planuri de complexitate, respectiv de puritate.

Notă: Pentru Plotin, iar după el și pentru alți gânditori, Frumosul absolut este Unul, adică Dumnezeu!

După cum frumusețea frustă a trandafirului sălbatic pălește în fața culorilor și a parfumului trandafirului cultivat, tot astfel esteticul frust al unui colț de natură este deseori depășit de esteticul artistic.

Prin frumusețea sau sălbăticia ei, natura ne încântă, ne înduioșează sau realmente ne îngrozește. Grandoarea naturii (munți prăpăstioși, ape vijelioase, marea înfuriată) nu emoționează, ci provoacă un extaz vecin cu teama.

Simțim emoții doar în fața lucrurilor și a ființelor delicate, respectiv neajutorate: flori, animale inofensive urmărite de răpitori, copii, oameni amenințați de răutatea semenilor sau de stihiiile naturii.

Dar autenticele creații artistice întotdeauna provoacă emoții! Această emoție este complet diferită de emoția datorată milei și compasiunii, ca și de cea datorată unui șoc (de pildă, o întâlnire subită ori emoțiile de la un examen). Căci emoția artistică ține de înțelegerea mesajului transmis de sufletul artistului către inima și simțirea consumatorului de artă, prin urmare, ea este generată de bucuria stabilirii unei relații adecvate între operă și iubitorul de artă.

Relația de mai sus nu este de *informare*, așa ca în cazul studierii unui document științific sau a unei fotografii, nici doar de natură *afectivă* (scrisori de dragoste, album de familie etc.). Legătura stabilită între creație și consumatorul de artă, mai exact între artist și receptor, este de natură *estetică*.

O astfel de apropiere ajută la eliminarea limitelor de interpretare și obligă la adoptarea ideii că opera de artă nu-și epuizează potențialitatea artistică (emoțional-estetică). Ba dimpotrivă, iubitorul de artă va căuta să se apropie de esența simțirii și gândirii artistului din noi și noi unghiuri de abordare (de pildă, citind și recitind un roman), astfel descoperind cu bucurie și uimire noi izvoare de lumină și frumusețe întru împlinirea sa estetică.

Valoarea creației artistice este ireductibilă la ceva anume – idee, senzație, sentiment sau concepție, pentru că mai presus de rolul ei *informativ* este rolul său *formativ-cultural*, și asta fiindcă deține acea forță indicibilă care transformă ideea, senzația, sentimentul și concepția, ne transformă pe noi înșine!

AUTOR: George Petrovai

19 ianuarie 2012

www.sighet-online.ro